

ANTE KONSTANTIN MATAS

Petar Bezina

Ante Konstantin Matas (Kladnjice Gornje, općina Split, 26. V. 1833 — Split, 3. X. 1884) nakon završenog studija u Beču postao je šk. g. 1859/60. profesor na javnoj franjevačkoj gimnaziji u Sinju. Izabran je 1860. g. za direktora gimnazije, tajnika Provincije i zastupnika gimnazije u općini Sinj. Godine 1878. imenovan je direktorom gimnazije u Dubrovniku na kojoj ostaje sve do smrti. Matasov rad bio je mnogovrstan. Tražio je da se nastava odvija po pedagoškim principima, a vjera i čudoređe vršenjem kršćanskih odredaba. Preuredio je gimnazijske prostorije i tražio je školske udžbenike na hrvatskom jeziku. Uvodi u poslovanje gimnazije hrvatsku terminologiju. Kad je postao profesor u Sinju, svojim knjižicama *Glas hrvatsko-slovenski iz Dalmacije* (Zagreb 1860) i *Šilo za ognjilo* (Split 1861) digao se protiv autonomaša. Tražio je nacionalnu slobodu hrvatskog naroda u Dalmaciji, u prvom redu uvođenje hrvatskog jezika u pučke škole, sudstvo i upravu. Zbog svog rada bio je optuživan kod bečke vlade, Namjesništva i generala Reda u Rimu. U toj borbi podržali su ga kolege profesori i mnogi građani. U znak zahvalnosti općina Sinj primila ga je kao počasnog građanina Sinja. Bavio se i znanstvenim radom. Među prvim takvim radovima bilo je iskapanje kulturnih spomenika u Čitluku kod Sinja.

Ante Konstantin Matas (Kladnjice Gornje, župa Čvrljevo, općina Split, 26. V. 1833 — Split, 3. X. 1884) pučku je školu završio u Sinju,¹ nižu gimnaziju u Splitu,² a dva razreda više gimnazije (humaniteta) nastavio u Visovcu kod profesora fra Aleksandra Balića, fra Marka Vidoševića i fra Bone Mlinara (1849/50—1850/51) s kolegama Filipom Mlinarom, Filipom Pazinovićem, Simonom Zlatovićem i Špirom Tomićem. U Živogošću je stupio u novicijat šk. g. 1851/52.³ Šesti razred gimnazije pohađao je u Zaostrogu šk. g. 1852/53.⁴ U Šibeniku, šk. g. 1853/54., studira filozofiju i bogosloviju. Studij bogoslovije

¹ Stanko Petrov, Ante Konstantin Matas, Izvještaj za školsku godinu, Sinj 1940, 4.

² Stjepan Zlatović, Životopis Otca Špira Tomića, Zagreb, 1888, 14.

³ Zlatović, Tomić, 17; Petrov, Matas, 4—5; FSAZ, km 19, Knjiga oblačenja i zavjetovanja novica (Libro de novizi, l'anno 1822—1873. god.), Inventar arhiva franjevačkog samostana u Zaostrogu, J. A. Soldo, Izvadak iz Arhivskog vjesnika, 184.

⁴ Petar Bezina, Srednje školstvo u franjevačkoj provinciji presvetog Otkupitelja (1735—1920), Split 1989, 332.

nastavlja u Makarskoj šk. g. 1854/55—1855/56.⁵ Prije nego se zaredio za svećenika uprava Provincije ga je 19. kolovoza 1855. odredila za studiranje na bečkom fakultetu. S njim su određeni i fra Mate Mlinar, fra Petar Kačić Peko, fra Gabro Puratić i fra Serafin Vežić.⁶ Nakon godine dana svi se vraćaju kući ne položivši potrebne ispite.⁷ Na fakultetu ostaje jedino Matas. Uspješno je završio studij na kojem je osposobljen iz slavistike, a po zakonu od 1856. i iz zemljopisa i povijesti za svih osam razreda gimnazije. U šk. g. 1859/60. postaje profesorom na gimnaziji u Sinju. Sposoban, obogaćen velikim znanjem, ubrzo je na sebe svratio pozornost svojih kolega i pretpostavljenih te je 16. studenog 1859. g. biran za zastupnika gimnazije u općini Sinj. Odlaskom direktora gimnazije fra Jakova Milinovića, 22. listopada 1860. Matas je izabran za tajnika Provincije i za ravnatelja gimnazije u Sinju.⁸ U službi ravnatelja na javnoj gimnaziji ostaje do šk. g. 1871/72.⁹ Te godine javna gimnazija u Sinju prestaje biti javna, a umjesto nje otvara se C. k. niža gimnazija. Namjesništvo je imenovalo Matasa privremenim ravnateljem, a 1873. g. postaje ravnatelj.¹⁰ Kada se C. k. niža gimnazija šk. g. 1870/71. postupno počela ukidati, Namjesništvo je, bez natječaja, Matasa imenovalo za ravnatelja na gimnaziji u Dubrovniku, Carskom odlukom od 12. listopada 1878. g. postao je pravno ravnatelj na toj gimnaziji. Tu djeluje do konca šk. g. 1883/84. Početkom 1884. g. obolio je od upale pluća tako teško da je i uz lijekove i dobru njegu jedva ostao živ. Kad se malo oporavio, pošao je na bolovanje u Split. Na koncu šk. g. 1883/84. mislio je da će moći pomoći svojim kolegama profesorima pa se vratio u Dubrovnik. Počeo je raditi, ali se nije dobro osjećao. Nakon nekoliko dana rađa opet je legao. U takvom stanju pošao je u Split na odmor. Sav »odmor« proveo je u krevetu. Mnogi svećenici svojim posjetima nastojali su mu prikratiti vrijeme i ublažiti boli. U Dubrovnik se nije mogao vratiti ni za početak šk. g. 1884/85. Bolest se pogoršavala, pa je 3. listopada, okružen rodbinom i subraćom svećenicima, preminuo u 51. godini života. Pokopan je 4. listopada na splitskom groblju Sustjepan.¹¹

Matasov profesorski i ravnateljski rad bio je mnogostruk. Stvorio je precizan plan rada. Osnovni zadaci su obrazovanje i odgoj đaka. Tražio je da se nastava odvija po pedagoškim principima, a đaci da se odgajaju u vjeri i ćudoređu. Brinuo se i za fizički odgoj đaka, za primjerenu zabavu i odmaranje kao i za rad izvan škole. Uz odgajateljske dužnosti radio je i na reformi gimnazije. Preuredio je gimnazijske prostorije, jer dotadašnje nisu

⁵ Zlatović, Životopis Otca Špira Tomića, 14; Petrov, Matas, 6.

⁶ PASD, Spisi prov. fra Ante Lulića (1854), sv. drugi; Bezina, Srednje školstvo, 146.

⁷ PASD, Spisi prov. fra Ante Lulića (1854), sv. drugi.

⁸ FGAS, Ginnasio Superiore del SS. Redentore in Dalmazia stabilito nel Convento di Sign, Catalogo 1854/55—1860/61; A. K. Matas, Prvo izvješće o C. K. Državnom nižem Gimnaziju u Sinju 1872—1873, Gimnazijski ljetopis, Spljet, 1873, 80; Bezina, Srednje školstvo, 141—143.

⁹ Bezina, Srednje školstvo, 187.

¹⁰ Bezina, Isto, 187.

¹¹ Program C. k. velikog gimnazija u Dubrovniku šk. g. 1884/85, Dubrovnik, 1885, 64—65.

odgovarale higijenskim uvjetima. Posebna mu je briga bila pronaći školske udžbenike na hrvatskom jeziku te stvoriti knjižnicu za profesore i đake, prirodoslovnu zbirku kao i ostala nastavna pomagala. Najveći problem bio je stvoriti osposobljeni profesorski zbor. U slobodno vrijeme, osim u profesorskoj i ravnateljskoj službi, djelovao je i na buđenju narodne svijesti, kao i na pisanju članaka i rasprava o raznim problemima iz kulturne prošlosti Dalmacije. Njegov rad zapažen je i na vjerskom području. Uspomena o njemu kao vrlo dobrom propovjedniku još je i danas živa u Cetinskoj krajini.

1. Pedagog

Matasova prva i glavna briga jest obrazovanje i odgoj đaka, što je provodio na predavanjima svojih predmeta ili davanjem uputa profesorima i đacima. Gimnaziju naziva »... sveto je misto ovo, jer ovdje se vira uči i goji, ovdje se znanost goji i razvija, ovdje je prosvite ognjište...«. Život gimnaziji ne daju materijalni temelji, nego kreposti: hrabrost, trizmenost, mudrost i pravednost. Oni zagrijevaju i razigravaju čovječji duh. Po njemu je gimnazija »Učilište jedno polje od megdana za učitelja i za učenika«,¹² zavod za intelektualni i moralni odgoj, »narodna zaklonica« koja će očuvati đaka od bilo koje pogibelji.¹³

U svojim govorima Matas posebnu pažnju posvećuje obrazovanju đaka. Po njemu se to postiže jedino radom. Stoga je svaki đak kada stupi u gimnaziju dužan provjeriti svoje snage i prosuditi ima li hrabrost ustrajati u učenju. I kad uvidi da može pohađati gimnaziju, tada se mora truditi »da zaniječe sam sebi i dopuštena raskošja, da je spravan i na mučenost udarati samo da cilj postigne. Vrletan (je) i uzbrdit put k znanosti, nit se je na njene visine izpeo iko brez truda i znoja.« To se ne može postići bez kreposti hrabrosti. Đaci moraju »da obuzdaju nagloželjenost požuda, nepravilnost umnog poleta, da steknu bistrinu u mišljenju i govorenju, a postidnost u držanju, u činim, u pogledim«.¹⁴ Tijekom studija gimnazije đake mora pratiti i krepost trizmenosti koja mora doći do izražaja u ponašanju, u nauku. Ta se trizmenost stječe učenjem. Bez znanosti nema mudrosti, a bez mudrosti nema kreposti trizmenosti. »Učilištu uslid toga potrebita je znanost da po njoj do kreposti dopre.« Zbog toga je gimnazija dužna podržavati znanost, »jer znanost je odlično obilježje mislećeg čovjeka... ona pogledom mjeri vjekove, ona sudi veleume i njihove umotvore«. Zato Matas zahtijeva od đaka da časte znanost i gimnaziju.¹⁵ Kroz gimnaziju se mora stvarati i krepost pravednosti jer na pravednosti počiva čitavo ljudsko društvo. Tako ta krepost mora resiti gimnaziju. Ona dolazi do izražaja u postupku i u prosuđivanju. Zbog toga Matas traži od đaka da budu pravedni prema sebi, prema

¹² Propovijedi pok. Antuna Konstantina Matasa, svećenika i profesora, Prilog »Dušobrižnika«, tečaj XVI—1911, Varaždin, 1912, 290.

¹³ Petrov, Matas, 12.

¹⁴ Propovijedi pok. Antuna Konstantina Matasa, 291.

¹⁵ Isto, 292.

roditeljima, profesorima, prema državi i caru koji otvara gimnazije da odgoje poštene i razumne građane te crkvene osobe. Pravednost mora biti prema Bogu i domovini.¹⁶ Sve spomenute kreposti moraju resiti gimnaziju, a đacima biti cilj. Nije lako postići te kreposti, tako visok cilj, jer su slabe snage profesora i đaka. Matas kaže »da je potrebno, da jedan visoki genij, jedno sveto biće naravi nebeske nad našim učilištem razastre krila te ga štiti i upravlja«. Znao je Matas da je mladež znatiželjna. I ona se ne zaustavlja na ovim izjavama, nego njihove misli on izgovara ». . . pitat ćete koji je to duh dobri zaštitnik učilišta našeg«. ¹⁷ Je li to ono vilinski duh, što je hrvatskom trobojnicom pripasan, sa zubljom prosvjete i knjigom znanosti povijen. Ili je to duh koji u nama živi. Po Matasu je glavni upravitelj djelovanja — Isus, prijatelj malenih. S tim odgovorom đacima je bilo jasno što to znači. Pogled na grb bila je opomena đaku da očuva svoje zvanje i odgovornost koju je dužan Bogu i narodu. Pod zaštitom križa postizava se krepost u duši, zdravlje tijela i ustrajnost u poštenju. Tako se dolazi do hrabrosti, trizmenosti, mudrosti i pravednosti koji su tvrdi temelji gimnazije. Gimnaziju će pratiti mnogovrsni problemi, dapače i ukidanje. Matas na to odgovara: »Nek se dušmanske sile napiru da obore ovo ognjište prosvjete, čudorednost nauka, krjeposno djelujmo . . . nedajmo se, nebojmo se, križ bo je naše oružje, naša obrana, naša dobit (In hoc signo vinces.)«¹⁸

Matas je »učecu« mladež, skupljenu od hrvatskog mora i kršne Dalmatinske zagore te od Neretve do Ravnih kotara nazvao »hrvatska-dalmatinska mladež«. Sav sretan što ih vidi ispred sebe ». . . sabrate kao kitu svibanjskih ruža koje ni oštra slana ni duh otrovanih vjetara u ovoj narodnoj zaklonici poharati neće«. Želi im predočiti cilj zbog kojeg se nalaze okupljeni u toj gimnaziji. On kaže da svaki čovjek i svako društvo ima cilj svojih težnja. Onaj čovjek koji nema nikakve zadaće niti cilja ». . . to je bravče glavinjajuće po pustoši«, a ono društvo ili moralno tijelo koje nema zadaće ili za nju ne zna »to je pljeva na vjetru, to je kamena kuća na valu morskome«. On smatra da đaci u gimnaziji moraju imati svrhu i dokazivati je učenjem.¹⁹ Matas ističe: »Nauk je nauk, učeća mladeži!« Zna da je učenje teško, ali je plemenito i korisno. Smatra da su trud i zabava uvjeti postojanja ljudskog društva, potrebni gotovo kao zrak i voda. Radom se može održati zdravlje i vedrina duha. On kaže da »u trudu žito ragja a o mucu grozdovi visc«. Znanje je prava želja mladića koji stupa u ljudsko društvo, koje je potrebno da podigne našu domovinu koju »debele tmine neznanstva kao morima pretiskuju«. S dobivenim znanjem, naglašava Matas, mladići su pozvani da tisućama ». . . u tminam neznanstva boraveće braće« budu vođe.²⁰ Smatra da đaci moraju biti ponosni što su učenici hrvatske gimnazije u Sinju, pa im kaže: ». . . znajte i na pameti držte, da vi stupajuć u ovo učilište stičete dično ime učenika, ime kojim vas se svaki ponositi može i postajete članovi jednog

¹⁶ Isto, 293.

¹⁷ Isto, 294.

¹⁸ Isto, 294—295.

¹⁹ Isto, 298—299.

²⁰ Isto, 301.

plemenitog društva, to jest ovog narodnog Gimnazija«. Želja mu je da svaki prijatelj vjere, države i domovine s uživanjem može pokazati prstom na njih i s ponosom reći: »Ovo su plemenite mladice izabrane iz divljih šumah naših lomnih krša, ter u našem narodnom perivoju rodoljubnim žarom, natapane rodoljubnim znojem, da narastu čvrsta i zlatorodna stabla, koja će biti stupovi crkve, dika i ponos svojih rodbina a korist države i domovine.«²¹ Ne želi da se »s crnim obrazom, sa šupljom glavom« vrate roditeljima i razočaraju očinsko srce.²²

Kao istinski Hrvat i profesor povijesti, Matas od đaka traži da se posvete učenju domaće povijesti. Potrebno je poznavanje vlastite povijesti radi pristupa na javnu pozornicu života. Oni narodi koji ne poznaju svoju povijest ne mogu imati ni svijesti narodnog ponosa, niti shvatiti svog narodnog poziva.²³ Matas kaže da nije kod njega »slijepa rodoljubna zanešenost« ako ustvrdi da povijest Dalmacije ima više zanimljivosti negoli povijest ijedne druge evropske države. Stoga se i obraća »učeojoj« mladeži i pita je da li može ne prihvatiti svom snagom učenje domaće povijesti. Njemu nije jasno dokle će »učea« dalmatinska mladež »... tupit svoj um moreć ga više učenjem udesa tupih Eskima, divljih Ottentota i gubavih Kretina nego dogodovštine svog plemenitog naroda«. Zbog toga moli mladež da prestane »sljepački slijediti sve što je inostransko, a prezirati što je naše«. U društvu će biti cijenjeni onoliko koliko poznaju svoju povijest.²⁴ Bez poznavanja svoje vlastite povijesti nema pravog rodoljublja, postoji samo sebeljublje, slično prirodnom nagonu, koji teži za epikurejskim načelom: gdje je dobro tu je domovina (ubi bene ibi patria).²⁵ Čovjek nije stvoren da se uvuče u hrpu knjiga i »izpijućuč iz njih znanstveni sok sam sebi žive«.²⁶

»Učeojoj« mladeži Matas preporučuje učenje jezika. Učenjem jezika upoznaje se međusobna srodnost naroda i njihovo porijeklo. Latinski jezik je jezik prosvijetljenog naroda, učenjaka i crkve. On je ključ mnogim znanstvenim djelatnostima. A iz učenja svog materinskog jezika upoznaje se duh naroda, njegova sretna ili nesretna prošlost, razvoj njegovih umnih sila, budi se narodna svijest i ljubav prema domovini.²⁷

Što bi čovjeku znanje koristilo, naglašava Matas, kada se đak ne bi čudoredno vladao. Ako znanje ne bi usmjerio na čudoredno vladanje. To bi bila prazna glava, kako kaže Matas, koja će »uvehnuti ko trava u sušnom žalu, koja će se razčinit ko pjena na vodi, ko dim pred vjetrom«. Znanje ne bi vrijedilo ako se ne bi zauzdale sklonosti i podvrgle razumu ili ako se ne bi otresli od predrasuda i odoljeli pohlepi za bogaćenjem.²⁸ Zato Matas želi da se »učea« mladež obogaćuje čudoređem i kreposnim životom. To je zadnja svrha rada, glavna zadaća odgoja, sredstvo koje vodi do cilja. Tako

²¹ Isto, 302.

²² Isto, 304.

²³ Isto, 306.

²⁴ Isto, 309.

²⁵ Isto, 310.

²⁶ Isto, 311.

²⁷ Isto, 312.

²⁸ Isto, 315.

odgajajući, prema mišljenju Matasovu, ojačala bi se domovina i stvorio čestiti život. Podsjeća »učecu« mladež da upravo od nje »preporogjenje očekiva domovina, a snažnu podporu... narod«.²⁹

Matas opominje i savjetuje profesore da »moraju postaviti dobre temelje ljudskom životu i na temelju toga učecu mladež neotesanu ugladiti, izčupati joj mane, usaditi kreposti, upoznati je s njezinim sklonostima, probuditi joj duh i voditi je k savršenstvu«. Roditelji su još neiskusne mladiće predali profesorima »da je vode po pašam života, da ji poje spasonosnom vodom mudrosti«, da ih odgajaju i vode napretku i da bdiju nad njihovim ćudoređem.^{29a} Profesori imaju veću vlast nego ijedna svjetovna vlast. Dužnost je profesora: odgojiti đaka za dobro društva. Proforsko pregaranje jest njegova plaća. Nije dovoljno uzbuditi mladenačko srce i učiniti ga osjećajnim za sve što je lijepo i plemenito, nego ga formirati u karakter mladića. Bog je započeo taj odgoj, a roditelji ga nastavljaju. Kao prosljeditelji djela božjega i prethodnici djela društvenoga nalaze se profesori. Oni pomažu razvijati duševne darove, održati vjeru, ufanje i ljubav. Profesori su dužni prosljediti roditeljsko odgajanje.³⁰ Oni to mogu postići samo s velikom očinskom ljubavi. Profesori koji svom učeniku hoće dobro ne mogu biti nemarni i hladnokrvni prema njegovu dobru ili zlu. Oni, kako kaže Matas, moraju nastojati da učenik napreduje u kreposti, da se okoristi naukom, da ga ona stalno prati u životu i da ga izgrađe kao karakternog mladića.³¹ Đake »odvraćaju od široke ceste posute mirisnim cvijećem, okićene varljivim ras-košjem«.³²

2. Reformatör

Matasov odnos prema kolegama profesorima bio je drugarski. Ni najmanje nije koristio svoj položaj. Svugdje je pokazivao ljubav, susretljivost i razumijevanje. Nije odustajao od onog osnovnog: da od profesora traži spremu, a od đaka učenje, stegu u gimnaziji i izvan nje. Svugdje je bio prisutan pa nadgleda znanje đaka i metodu poučavanja.³³ Nastoji pomoći đacima da što bolje uče, a sam je točan i savjestan u predavanju. Uvijek je bio spreman da pomogne kolegi profesoru.³⁴

Matas u svom izlaganju iz 1860. g. govori o gimnaziji koja je od početka otvaranja »strpana u neurednu čagjavu kućetinu više naličnu obrdanim razvalinama negoli znanosti hramu gdje ga pritiskivaše plijes i ubitačna memla«.³⁵ Međutim, prema izjavi Matasa, ta je gimnazija, tijekom trinaest godina svog djelovanja, bila okićena lovor-vijencem. Neki su dobili akademske

---

²⁹ Isto, 316.

^{29a} Isto, 316.

³⁰ Isto, 320.

³¹ Isto, 321.

³² Isto, 324.

³³ Petrov, Matas, 25—26.

³⁴ Petrov, isto, 26.

³⁵ Propovijedi pok. Antuna Konstantina Matasa, 288.

naslove i postali gimnazijski profesori, neki postaše pučkim učiteljima, a drugi pak — duhovni pastiri i crkvene starješine. Za Matasa je čast što se između đaka gimnazije u Sinju našlo onih koji su postali akademici talijanskih i njemačkih sveučilišta, vojni časnici, viši državni činovnici i poštteni građani.³⁶ Tada je gimnazija davala dobre uspjehe, ali nije mogla dalje odgovarati zahtjevima pedagogije. Matas je morao nešto poduzeti. Gimnazijsku zgradu započeo je restaurirati 1867. godine. Pritom su ga vodili zahtjevi suvremene pedagogije. Povećao je gimnazijske prostorije za jednu veću gimnaziju. Gimnazija je dobila doličan izgled, a đacima je vanjski izgled podizao srce. Obnavljanjem gimnazijske zgrade i stvaranjem profesorskog zbora gimnaziji se dalo dolično mjesto. To je pripadalo za »jedinu hrvatsku gimnaziju u Dalmaciji«.³⁷

Otvaranjem javne gimnazije u Sinju javio se problem profesorskog zbora pa je Matas tražio osposobljene profesore da bi gimnazija mogla funkcionirati prema državnim propisima. Osposobljene profesore tražio je preko uprave Provincije i preko svojih znanaca. Tako je molio svog prijatelja Vatroslava Jagića da mu pronađe pogodna profesora za grčki i latinski jezik, a »višta hervatskom jeziku«. Međutim, svi ti njegovi pokušaji bili su bez uspjeha, pa se nastava održavala prema mogućnostima.³⁸ Uglavnom su pridolazili neosposobljeni profesori, na što je Namjesništvo često reagiralo. Ustanova gimnazije nije imala poseban financijski fond za svoje potrebe, nego je bila ovisna o upravi Provincije i o Namjesništvu u Zadru. Matas je često upućivao molbe Namjesništvu za financijsku pomoć. Pomoć je bila neznatna. Stoga su profesori na sjednici profesorskog zbora 15. travnja 1864. g. jednoglasno prihvatili zakonsku osnovu da gimnazija u Sinju bude izjednačena s državnim gimnazijama. Do nekog rješenja od Namjesništva nije došlo. Iz godine u godinu bivalo je sve teže i teže. Školske g. 1868/69. ekonomske prilike su bile teške i opstanak gimnazije bio je neizvjestan. I općinske vlasti prestale su davati doprinos od 800 forinti. Ipak šk. g. 1869/70. Ministarstvo bogoštovlja i nastave namjeravalo je poboljšati financijsko stanje gimnazije. Podsjetilo je upravu Provincije da u nastavi moraju biti osposobljeni profesori. Ako ih ne bude, Namjesništvo će postaviti svjetovne.³⁹ Tako su sistematizirani redovnički profesori u travnju 1870. g. izjednačeni s državnim profesorima. Uprava Provincije nije najbolje primila takve odluke Ministarstva bogoštovlja i nastave, na što se vlada nije obazirala, nego je 19. studenog 1870. g. odredila da gimnazija u Sinju prijeđe na državni trošak. Ako bi franjevci htjeli osigurati gimnazijske profesore, morali su preko zakonitog predstavnika sklopiti nagodbu sa zastupnikom vlade i općine u Sinju.⁴⁰ U to vrijeme u Beč su stizale i pritužbe na rad, stegu i stručnost profesora. Sve su to bili više-manje razlozi da državne vlasti gimnaziju preuzmu u svoje ruke. Pregovore je vodio Matas koji je u ime Provincije

³⁶ Isto, 289.

³⁷ Petrov, Matas, 16.

³⁸ Bezina, Srednje, 150.

³⁹ Bezina, isto, 152—153.

⁴⁰ Bezina, 153, 171.

potpisao ugovor. S planovima Provincije i mišljenjem profesora nije se slagao general reda u Rimu. Nakon tromjesečne rasprave dopustio je da gimnazija u takvom obliku može opstojati samo »ad experimentum«. Međutim, potpisani ugovor urodio je neželjenim posljedicama. Matas je htio neke profesore osposobiti, ali nije naišao na razumijevanje uprave Provincije. Mnogi su se članovi Provincije uznemirili zbog prelaska gimnazije u državne ruke. I Matasa su optuživali smatrajući da on u tome snosi najveću krivicu. Iz njegova postupka, kao i iz postupka ostalih profesora vidljivo je da ni Matas ni ostali profesori nisu nikada mislili da bi gimnazija mogla biti državna ustanova. Takvo stanje nije omelo Matasa da osposobljuje profesore, obožava knjižnicu i zbirke te odgaja đake za franjevački red. Matasa se slabo dojmio stav nekih franjevaca, koji su smatrali da je on glavni krivac prelaska javne franjevačke gimnazije u C. k. nižu gimnaziju. Kako se nije osjećao krivim, smatrao je da mu nije više mjesto među subraćom, te je 1873. g. napustio Franjevački red i postao svećenik Splitske biskupije.⁴¹ Ali ostaje ravnatelj gimnazije do 1878. godine.

Matasovim dolaskom u Sinj za profesora još se svi predmeti nisu mogli predavati na hrvatskom jeziku, jer je nedostajalo priručnika. Tražio ih je i o pojedinima davao svoje mišljenje s jezičnog i nacionalnoga gledišta. Tako preporučuje Barčićev Bukvar staroslavenskog jezika, knjige za vjeronauk, latinsku slovniciu I. Zore u kojoj je bila dobra terminologija i Weberovu slovniciu.⁴²

Matas se bori za hrvatski jezik u gimnaziji i da se uvede u pučke škole, u urede i sudstvo. Kaže: »Zasad mi zahtijevamo samo da ondi gdje je moguće hrvatski se odmah uvede, a gdje nemoguće talijanski ostane.« Prema Matasu, za potpuno obrazovanje potrebno je i »potpuno poznavanje svog materinskog jezika«, jer taj najbolje izgrađuje u svakom đaku mišljenje, čuvstva, »dostojanstvo i narodni ponos«. Matas priznaje da je dobro znati i ciganski jezik, a kamoli ne jezik svojih susjeda. Smatrao je da se hrvatski može razvijati »ako je jezik javnim i službenim«.⁴³ Traži da se ukloni ta nepravda i da jezik u Dalmaciji dobije mjesto koje mu pripada i koji je »tvornim česticam i oblicim prebogato, zvukom sladak, izrazom kriepak, blag u isto doba, u rieči sastavljanju gibak i svakostručnoga izobraženja sposoban«.⁴⁴

Uredovni poslovi kao i gimnazijski protokol u Sinju vodili su se na talijanskom jeziku do 1868. godine. Tada je, na prijedlog profesora fra Jakova Grubkovića i po želji čitavog profesorskog zbora, ravnatelj Matas odredio da se zapisnici sjednica »...vode hervatskim jezikom, koji je i materinski i učevni u ovom hervatskom Gimnaziju«. Međutim, Namjesništvo nije odobrilo Matasovu odluku, nego je 29. svibnja 1868. g. odredilo »... da se derži na zakon i slidi sve pisati talijanskim jezikom«. Matas se toj odredbi suprotstavio 12. srpnja 1868. g. i zahtijevao od namjesnika Filipovića da

⁴¹ Bezina, isto, 194.

⁴² Petrov, Matas, 22.

⁴³ A. K. M a t a s, Glas hrvatsko-slovenski iz Dalmacije, Zagreb 1860.

⁴⁴ Matas, Glas, 17.

se udostoji »ukazati čisto, je li prosto ovom Ravnateljstvu hervatskog Gimnazija voditi svoje službeno dopisivanje u ovom materinskom i učeivnom hervatskom jeziku«.45 Zato je uprava Provincije 12. studenog 1868. g. izvijestila Namjesništvo da se u gimnaziji u Sinju poučava na »ilirskom« jeziku te da nije bilo potrebno uvoditi paralelne razrede jer je »ilirski« materinski jezik svih upisanih đaka u gimnaziju.46

Matas je htio da se đaci u gimnaziji praktično vježbaju na talijanskom jeziku, pa je zbog toga 1871. g. predlagao da u njegovom predmetu u sedmom i osmom razredu bude nastavni jezik talijanski. Za taj su prijedlog bili i profesori fra Ante Jukić, fra Vinko Šalinović i fra Konstantin Krelja, dok su se drugi suprotstavili i prijedlog odbili.47 Tada su profesori počeli u službene spise i kataloge upisivati hrvatske izraze mjesto talijanskih. Školske g. 1868/69. profesor fra Jakov Grubković u VI. razr. potpisuje se »profesor grčkog«. Izbjegava se i riječ »ilirski«, pa se suplent Borić u IV. i V. razr. prvi put potpisuje »di slavo«, »dello Slavo«, a tako i Matas »prof. di Slavo«.48 Posebno se isticao u borbi za hrvatski jezik profesor fra Divko Perić. On se šk. g. 1870/71. u V. razr. prvi put potpisuje »B(rat) Divko Perić profesor grčkog« i »di slavo«. Iste se godine profesor Paić u VI. i VIII. razr. u katalogu potpisuje »prof. di slavo«, a tako i Matas »prof. di slavo«.49 Već šk. g. 1871/72. u katalogu se više ne upisuje ništa na talijanskom jeziku. Otisnuti su novi katalogi koji otada nose naziv: Ces. Kralj. Gimnazij u Sinju za učilišnu godinu. Riječ »direttore« mijenja se u riječ »upravitelj«. Profesor Krelja se potpisuje prof. za latinski; Matas, učitelj zemljopisa; Tomić, viroučitelj; Šalinović, profesor krasopisa; B. Korlaet, profesor talijanskog i hrvackog; Borić, učitelj hrvackog jezika; Hammer, profesor matematike, prirodopisa, životinjstva, rudoslovlja i zemljopisa; Milinović, profesor za poviesnicu; Tripalo, učitelj Nimačkog; Perić, profesor od Hervatskog.50

Profesori su se s ravnateljem Matasom ponovno oduprli državnim propisima o obaveznom vođenju ureda na talijanskom jeziku. Na sjednici profesorskog zbora od 10. svibnja 1871. g. zaključili su da se zapisnici i službeno dopisivanje na gimnaziji moraju voditi na hrvatskom materinskom jeziku.51 Na sjednici profesorskog zbora od 7. siječnja 1873. g. ravnatelj Matas tražio je od profesora da daju svoje mišljenje o pojedinim izrazima, pa su odlučili da naprave neke izmjene.52 Na sjednici nastavnčkog vijeća 1. prosinca 1877. g. ravnatelj Matas otvorivši sjednicu, započeo je govor o krupnim razlikama među predavanjima i o upotrebi znanstvene terminologije. Neki su profesori bili za naziv »hrvatski«, a drugi za »Slovjenski«.53

45 Petrov, Matas, 29, bilj. 15; Bezina, Srednje, 301.

46 PASD, Spisi prov. fra Ante Lulića.

47 FGAS, zapisnik Sjednice Učit. Sborn 1870/71.

48 FGAS, Catalogo di Ginnasio pubblico Sign, 1868/69—1871/72.

49 FGAS, isto.

50 FGAS, Katalogi šk. g. 1871/72.

51 FGAS, Svežanj, XIV—44, 72.

52 FGAS, Svežanj, XIV—88.

53 FGAS, isto.

3. *Buditelj narodne svijesti*

Sezdesetih godina 19. st., u borbi protiv autonomasha, važnu ulogu odigrao je Matas, nastavivši tradiciju svoje prethodne subraće: fra Filipa Grabovca i fra Andrije Kačića. Digao je glas protiv zapostavljenosti ogromne većine svoga naroda i protiv povlašćenog položaja neznatnog broja Talijana i talijanaša. Pozdravio je povratak ustava i rad na ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom. Tada je u Sinju postojao tabor uglavnom talijanskih činovnika, nacionalno otuđenih varošana i seosko pučanstvo bez nacionalne svijesti, koje su predvodili franjevci u Sinju i župnici po selima. Prvi je stupio u borbu protiv talijanaša fra Ante K. Matas. Povod za to dao je tek pokrenuti list »La voce Dalmata« u kojem je neki anonimni »Trozvjezdani« tražio da se zemljišne knjige pišu talijanskim jezikom.⁵⁴ Na to su reagirali don Ivan Danilo i don Mihovil Pavlinović, a posebno Matas brošuricom »Glas hrvatsko-slovenski iz Dalmacije« (Zagreb, 1860), Dalmacija je »dragocien alem«. Ona je dala glasovitih ljudi a ostala je zaboravljena i osamljena.⁵⁵ Za takvo stanje kriv je tuđinski duh činovnika koji ne dopušta »da se naravskim putem razvija i da napreduje po svojih prirodnih sila«. ⁵⁶ Od 420.000 stanovnika u Dalmaciji samo je njih 15.000⁵⁷ koji govore talijanski, a drže svu upravu i škole tako da »ne ostajuć slovensko-hrvatskim mladićem, ako će izobraženost dobiti, ino, nego biti popim ili fratrim«. ⁵⁸ Ti odnarođeni činovnici tražili su posebnost Dalmacije kao zemlje s talijanskom kulturom, pa bi, prema njima, morala ostati kao samostalna autonomna pokrajina u Austrijskoj Monarhiji. Na Matasovu se brošuru prvi osvrnuo splitski načelnik Ante Bajamonti. Na sjednici splitskog općinskog vijeća održanoj 23. prosinca 1860. g. brošuru je nazvao »odvratnom knjižicom« koja je naišla kod ljudi na odvratnost »nekim fratrom koji... se sakrio pod lijepom maskom anonimna«. ⁵⁹ Matas je na taj napad odgovorio knjižicom »Šilo za ognjilo« (Split, 1861). U njoj napada Bajamontija da se u prosuđivanju činjenica služi s dva morala. U knjižici otvorenije dokazuje hrvatstvo Dalmacije. Kaže da smo ponosni što smo narod s hrvatskim imenom, jezikom i običajem. »Sudeći po kervi i po jeziku mi nemamo u Dalmaciji nego jedini narod: Hervatski, koji govore hervatski a po uplivu okološćine umi govoriti talijanski.« ⁶⁰ Matas ističe da Dalmatinci u svakom slučaju ostaju Dalmatincima, »ali tih Dalmatinaca kao naroda nejma«. ⁶¹ Talijanaši su potalijančeni Hrvati ili Slovenci, ⁶² kojima je »jedina skrb« odnarođivanje poroda naručju svojih rodi-

⁵⁴ Matas, Glas, 13—14.

⁵⁵ Matas, isto, Predgovor.

⁵⁶ Matas, isto, Predgovor.

⁵⁷ Matas, Glas, 19.

⁵⁸ Matas, isto, 21.

⁵⁹ Karlo Kosor, Sinjski franjevci u borbi za narodni preporod u Sinju i Cetini od 1860. do 1870. godine, Sinjska spomenica 1715—1965, Sinj 1965, 191.

⁶⁰ A. K. M a t a s, Šilo za ognjilo, Split 1861, 14.

⁶¹ Matas, isto, 10.

⁶² Matas, Glas, 19.

telja, građana krilu svoje domovine«. ⁶³ Hrvate im prikazuje kao barbare koji znaju samo za »tuđinca se krvit«, svoje žene u crno zavijati, majke uciviljavati«. ⁶⁴ Matas i Grubković su ustvrdili da je talijanski jezik jezik javnih poslova, škola, kazališta i dnevnog tiska, da se talijanski propovijeda u gradskim crkvama, da su talijanskim jezikom pisane župske matice, porezni zapisnici i drugi službeni spisi. ⁶⁵ Matas smatra da car neće dopustiti, nakon vraćenog ustava, da se unaprijed odnarođuju dalmatinski Hrvati »za ljubav šake Talijana«. ⁶⁶ Prema Matasovu pisanju dalmatinski Hrvati ili Slovenci zapostavljeni su u ekonomskom, političkom, kulturnom i religioznom pogledu u odnosu prema talijanskoj manjini. »Šaka Talijana... posjeduje vode, umjetne vrtle i dubrave, ceste, župnika, liečnike, učionice, izobraženost, časopise i svoj službeni jezik«, dotle Hrvatska gotovo nema ništa od svega toga. Talijanaši imaju u svojim rukama općine, škole i zaklade iz kojih se školuju njihova djeca, a za ekonomsko uzdizanje dalmatinskih seljaka nitko se ne brine, a porezom su »do gole duše oglođani«. ⁶⁷

Splitski autonomaš Ante Bajamonti privukao je uza se i sinjsku općinu protiv ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Zbog toga je grupa građana 1. veljače 1861. g. objavila prosvjed koji je sastavio fra A. K. Matas. U njemu iznosi da u Sinju i okolici »žive samo zgojlni Dalmatinski Hervati — U njemu i oko njega nosi se na Hervacku i žive se po Hervackom — običaju — U njemu i oko njega žive još uspomene da on za slavniH Hervacko-DalmatinskiH Kraljeva bi glavniH gradom Cetinske županije...«. ⁶⁸

Matas i Grubković upozoravaju svoje sunarodnjake na uvjete o kojima će ovisiti njihova sretnija budućnost. Između ostaloga pišu »da nijedan pošteni Hrvat dalmatinski« ne smije pristati da se zabaci hrvatski jezik i mjesto njega prihvati talijanski. Jezik je ogledalo jednog naroda. ⁶⁹ Matas ističe da se šaka Talijana i talijanaša žestoko protivi sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom koje su preko Velebita vezane istom krvlju, istim jezikom, istom prošlošću, istom književnošću. Dalmacija će »biti srićnija u krilu trojedne kraljevine, nego što je sada pod gvozdenom čizmom talijanaša«. ⁷⁰

Matasove brošure i Grubkovićeva rasprava izazvale su talijanaše u čitavoj Dalmaciji. Prema fra Stjepanu Zlatoviću, Matasov *Glas hrvatsko-slovenski* bio je iskra koja pade u skriveni lagum narodnih dušmana i ujedno »početak narodne borbe kod nas«. ⁷¹ Sinjski pretur Josip Drašković šalje jedan primjerak Namjesništvu u Zadar tražeći da se poduzmu mjere protiv Matasa. S njegovim mišljenjem nije bio suglasan okružni poglavar dr. Buratti, pa stoga brošuru nije bilo potrebno plijeniti. Autonomaši nisu bili mirni. Polovi-

⁶³ Jedan Dalmatin (Jakov Grubković), Zaorija na talijanstvo svoje, Razor i prosutak Dalmacije u njezinim učionicam, Beč 1861, 23.

⁶⁴ Jedan Dalmatin, isto, 38.

⁶⁵ Matas, Glas, 23 sl.

⁶⁶ Matas, Glas, 30.

⁶⁷ Matas, isto, 21.

⁶⁸ Matas, isto, 19.

⁶⁹ Matas, isto, 16.

⁷⁰ Matas, Šilo, 8.

⁷¹ Stjepan Zlatović, Franovci države Presv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji, Zagreb 1888, 459.

com 1862. g. neki »vjerni podanik« obavještava Predsjedništvo bečke vlade, preko Namjesništva, da su Matas i Grubković »intimni prijatelji Pavlinovića«, opasnog neprijatelja Austrije, koji svojim protudržavnim radom »uznemiruju mirno stanovništvo Dalmacije«. ⁷² Ne smiju biti profesori jer svojim djelovanjem »kvare mladost«. ⁷³

Pristaše sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom uputili su želju hrvatskom dikasteriju u Beč da se što prije sjedine »sa braćom u Hrvatskoj i Slavoniji«. Među njima su tri profesora: fra Špiro Tomić, fra A. K. Matas i fra Šimun Milinović. ⁷⁴ Matas je 17. ožujka 1861. g. tijekom mise tumačio narodu ustavne slobode. ⁷⁵ Autonomaši, povrijeđeni tim tumačenjem, tražili su da se na Matasa primijene zakonske mjere. Uza sve posredovanje fra Špira Tomića, okružni poglavar, po nalogu Mamule iz Zadra, naredio je Matasu da napusti Sinj i pođe u Split. ⁷⁶ Poslije završenih izbora u Sinju, Matas se nakon pet dana vratio u Sinj. ⁷⁷

Za otvaranje hrvatske čitaonice u Sinju »Grubković je išao po selima tražeći potpise ili križ, jer u Sinju nije mogao naći dovoljan broj članova. To je činio po uputama Matasa kojega dopisnik »Il Dalmata« naziva »sinjskim Savonarolom«. ⁷⁸

Matas je 1860. g. u *Glasu hrvatsko-slovenskom* predlagao da se u dalmatinskim kazalištima daju predstave na hrvatskom jeziku i da »kazališta budu sriedstva izobraženja puka dalmatinskoga, a ne sriedstva živinske naslade«. ⁷⁹ Ispočetka su se predstave davale na hrvatskom i talijanskom jeziku, a poslije samo na hrvatskom. ⁸⁰ Neke je predstave sastavio sam Matas, a druge preuredio. ⁸¹

Sudjelovao je u općinskim izborima 29. listopada 1865. godine. Izbore je vodio najstariji vijećnik Andre Brainović uz pomoć povjerenika fra Ante Matasa i Stipe Tripala. Za načelnika je izabran Ante Buljan, kojega je Namjesništvo 1863. g. bilo svrglo. Nakon što je nova uprava preuzela vlast, istog dana spremljen je i ručak na koji je uz mnoge goste došao iz Splita Ante Bajamonti. Čestitao je novoj upravi na što je fra Ante K. Matas odgovorio hrvatski. Autonomaši nisu mogli nikako trpjeti u općinskom vijeću fra A. K. Matasa, fra Špiru Tomića i Antu Masovčića. Zahtijevali su od sinjske preture, onda od Namjesništva u Zadru da se sva trojica ili barem Matas i Tomić uklone iz općinskog vijeća. Autonomaši su uspjeli, ali na protest franjevacu da povuče odluku, Matas i Tomić su ostali i dalje u općinskom vijeću. ⁸² Autonomaši su Matasa proglasili sijačem mržnje i rušiteljem

⁷² Kosor, Franjevci, 196.

⁷³ Kosor, isto, 196.

⁷⁴ Grga Novak, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb 1944, II, 374—375; Kosor, Franjevci, 197.

⁷⁵ *Il Nazionale*, Prilog, br. 32, VII/1868, 18. travnja.

⁷⁶ Kosor, Franjevci, 198.

⁷⁷ Kosor, Isto, 199.

⁷⁸ *Il Dalmata*, II/1867, br. 43.

⁷⁹ Matas, *Glas*, 25.

⁸⁰ Kosor, Franjevci, 202.

⁸¹ Kosor, isto, 202.

⁸² Kosor, isto, 216—217.

mira i sloge. Tužbe su bile upućene Namjesništvu u Zadar, vladi u Beč i generalu reda u Rim. Poslije pada Schmerlinga i Mamule, optužuju ga kao mračnjaka, nazivaju neprijateljem napretka i znanosti. Prema riječima fra Stjepana Zlatovića, Matas i Tomić su bili »stožerima hrvatske postojanosti«. ⁸³ Njihove zasluge za vjeru i domovinu u borbi za nacionalna prava priznali su im predstavnici Sinja i Cetine i predstavnici hrvatske javnosti u Dalmaciji. Kad je 24. rujna 1878. g. Matas odlazio iz Sinja, zahvalio mu je na borbi sudac V. Milić »uz ogromni broj najodličnijih mješćana« gdje su bile zastupane crkvene, građanske i vojničke vlasti »kao milom saučesniku, neustrašivom narodnom boriocu, zasluženom učitelju i čeličnom značaju«. Načelnik Petar Tripalo rekao je: »Učitelju, rodoljube i uzor značaju. S tobom se ponosim nesamo ja tvoj učenik, koga si hrvatskim čuvstvom zadahnuo nego vas Sinj i sva naša krajina...« Nakon toga ispred općinskog vijeća u znak zahvalnosti proglasio ga je »počasnim sinjskim građaninom«. ⁸⁴

4. Kulturni djelatnik

Matas je dosta pridonio hrvatskom narodu i na kulturnom području. Otvaranjem javne gimnazije u Sinju s hrvatskim nastavnim jezikom posebno za Matasova ravnateljstva, počeli su se iskopavati stari spomenici. Prvi i glavni iskop počeli su sinjski profesori 1860. g. na Čitluku, rimskom gradu Colonia romana Claudia Aequum kod Sinja. ⁸⁵ Skupljanje tih spomenika udarilo je temelj arheološkoj zbirci. Neposredni poticaj dali su mu seljaci Čitluka. Već prvog dana pronađena je ona poznata Herkulova glava koja predstavlja najveću vrijednost u franjevačkom muzeju u Sinju. ⁸⁶ S Matasom su u traženju kulturnih spomenika radili i drugi profesori gimnazije. Kako je to bio posao koji je tražio mnogo financijskih izdataka, rad se odvijao uz mnoge poteškoće. Uzaludna obećanja državnih vlasti da će pružiti pomoć Matasa nisu slomila. On je stalno ponešto radio. Od pronađenog je sastavio inventar i kao kustos muzeja ostao do 1878. godine. Za vrijeme svoje profesorske službe napisao je nekoliko članaka s područja arheologije u Viestniku Hrvatskoga Arheološkoga društva u Zagrebu.

Matas je u slobodno vrijeme radio i na povijesnom području. Napisao je raspravu o postanku samostana u Zaostrogu. Godine 1873. objavio je povijesni prilog o Sinju i sinjskoj gimnaziji. Tiskao je Prvo izvješće C. k. niže gimnazije u Sinju (Split, 1873). Skupio je dosta bilježaka osobito iz povijesti Provincije presv. Otkupitelja, koje je ustupio povjesničaru fra Stjepanu Zlatoviću. Zbog prerane smrti nije dovršio povijest gimnazije u Dubrovniku. Stručno je prokomentirao *Miletii versus* o postanku grada Dubrovnika. Po raznim stručnim listovima objelodanio je i nekoliko povijesnih članaka iz kojih izbjija osjećaj rodoljublja.

⁸³ Zlatović, Životopis Otca Špira Tomića, 46.

⁸⁴ Narodni list XVII/1878, br. 96, 7. prosinca; Kosor, Franjevci, 240.

⁸⁵ Matas, Prvo izvješće, 61.

⁸⁶ Nikola Gabrić, Arheološka zbirka franjevačkog samostana u Sinju, Sinjska spomenica, 1715—1965, Sinj 1965, 242.

Matas je radio i kao dušobrižnik u Sinju i po dalmatinskim mjestima. Ostavio je u rukopisu propovijedi koje je objelodanio fra Jakov Bartulović pod naslovom Propovijedi pok. Antuna Konstantina Matasa svećenika i profesora, Prilog Dušobrižnika, Varaždin, 1912.

5. *Zaglavak*

Glavno Matasovo djelovanje na kulturnom području bilo je razdoblje do 1871. g. a manje od 1871. do 1878. i ono u Dubrovniku do 1884. godine. Svojim pedagoškim, nacionalnim i kulturnim djelovanjem dosta je zadužio dio hrvatskog naroda u Dalmaciji. Uslijed životnih peripetija njegov talent nije u potpunosti došao do izražaja. Možda se s vremenom pronađe još njegovih radova, koji će, cijeneći njegov dosadašnji rad, još više pokazati njegovu vrijednost. Bio je cijenjen ne samo od članova Provincije u kojoj je živio nego i od intelektualaca, društvenih radnika i običnog puka, posebno od onog u Cetinskoj krajini. Obrazovanje i odgoj mladeži bili su mu osnovna briga. Lijepo se o njemu izrazio njegov učenik fra Petar Bačić: »Ljubio je mladež, a ona njega.« Posebno je poštovan i cijenjen od svojih kolega profesora. Njegov kolega, a kasnije nadbiskup barski i primas Srbije fra Šimun Milinović ovako piše: »U Matasu sam poznavao ... veleumnoga muža, kojim se svaki red i svaka država ponositi može ... najveći i najproniciviji um bio što ga je posljednjih godina Dalmacija imala. Okolnosti nisu dopuštale da Matasov talent dođe do izražaja ... Zagora dovre nije imala takvog čovjeka, a možda dosta vremena prođe dokle ga slična steče ... Matas je bio pravi probuditel sretnijih vremena i preporoditelj u cijeloj Dalmatinskoj Zagori ... Prema mišljenju Wiener Zeitung, bio je jedan od većih pedagoga u carevini.«⁸⁷

Zusammenfassung

ANTE KONSTANTIN MATAS

Mittelschulprofessor am öffentlichen Gymnasium in Sinj

Petar Bezina

Ante Konstantin Matas (geb. am 26. 5. 1833 in Kladnjice Gornje bei Split — gest. am 3. 10. 1884 in Split) begann nach Abschluß seines Studiums in Wien im Schuljahr 1859/60 seine Tätigkeit als Mittelschullehrer am öffentlichen Franziskergymnasium in Sinj. Seine Fähigkeiten wurden sehr bald bemerkt. Bereits im Jahre 1860 wurde er zum Direktor des Gymnasiums, zum Sekretär der Provinz und Vertreter des Gymnasiums in der Gemeindeverwaltung von Sinj gewählt. 1878 wurde er zum Direktor des Gymnasiums in Split ernannt, auf welchem Posten er bis zu seinem Tode blieb. Die Wirkung von Matas war mannigfaltig. Sein Haupt-

---

⁸⁷ Pismo nadbiskupa fra Šimuna Milinovića, rukopis, Franjevački samostanski arhiv Imotski.

anliegen war natürlich der Unterricht und die Erziehung seiner Schüler. Er forderte, daß der Unterricht nach pädagogischen Prinzipien erteilt wird, daß der Glaube praktiziert und die Moral immer im Einklang mit den Forderungen des katholischen Glaubens stehen. Er ließ das Gymnasialgebäude umbauen und forderte Schulbücher in kroatischer Sprache. Er füllte die Bestände der Bibliothek auf genauso wie die naturwissenschaftlichen Sammlungen und schaffte auch andere Lehrhilfen an. Seine besondere Aufmerksamkeit galt der Weiterbildung der Lehrer. In das Geschäftsgebahren des Gymnasiums führte er die kroatische Sprache ein. Er wirkte auch sehr viel mit beim Wecken des Nationalbewußtseins. Bereits während seiner Schulzeit in den unteren Stufen des Gymnasiums in Split eignete er sich die Ideen der kroatischen nationalen Bewegung, des sog. »Illyrismus«, an. Dieses Gefühl der nationalen Zugehörigkeit sollte dann während des weiteren Studiums wachsen. Als er in Sinj Professor an dem Gymnasium war, stand er in seinem Büchlein »Glas hrvatsko-slavonski iz Dalmacije« (Die kroatisch-slawonische Stimme aus Dalmatien, Zagreb, 1860), »Silo za ognjilo« (Wie du mir, so ich dir, Split 1861) gegen die Partei der »autonomaši« (Autonomiebewegung) auf. Er forderte die nationale Freiheit des kroatischen Volkes in Dalmatien, in erster Linie die Einführung der kroatischen Sprache in die Volksschulen, Rechtssprechung und Verwaltung. Wegen dieser seiner Tätigkeit wurde er bei der Regierung in Wien, der Statthalterschaft und dem Ordensgeneral in Rom angeschwärzt. Unterstützung in diesem Kampf fand er hingegen bei den Kollegen an der Schule und bei vielen Bürgern. Zum Zeichen des Dankes ernannte ihn die Gemeinde von Sinj zum Ehrenbürger. Er war auch wissenschaftlich tätig. Zu seinen ersten Arbeiten auf diesem Gebiet zählen die Ausgrabungen der Kulturdenkmäler im Ort Čitluk bei Sinj. Er schrieb aber nicht nur über archäologische Funde in Dalmatien, sondern auch über geschichtliche Probleme jener Region. Er hat auch eine ziemliche Anzahl polemischer Schriften zur Verteidigung der Nation und Religion veröffentlicht. Ein guter Prediger war er ebenfalls, so daß nach seinem Tod einige seiner Predigten gedruckt wurden. Um es kurz zusammenzufassen: er war ein guter Charakter, ein fleißiger wissenschaftlicher Arbeiter und Verteidiger der Kroaten in Dalmatien.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.